

ASTRA, STINDARD AL CULTURII ROMÂNE ÎN BASARABIA (I)

Mărirea teritoriului țării noastre în anul 1918, în limitele granițelor firești, istorice, a însemnat și extinderea activității unor instituții culturale, economice și politice în provinciile unite cu Vechiul Regat. Dintre aceste instituții, Asociația transilvană își propunea „înaintarea culturii poporului român” prin intermediul tuturor organizațiilor sale: regionale, despărțăminte și cercuri culturale¹. Sprijinirea culturii naționale miza în mod deosebit pe latura patriotică a conștiinței românilor transilvăneni, aceasta constituind o componentă firească a educației și principiilor lor. Faptul este reliefat și de cuvintele memorabile ale lui Andrei Bîrseanu, rostite la 31 mai 1919, cu ocazia vizitei familiei regale la sediul Astei din Sibiu: „Din modesta Asociație transilvăneană ea va putea ajunge însoțirea culturală a tuturor românilor, lucrînd împreună cu celelalte surori ale ei la înălțarea Neamului din întreg cuprinsul Daciei întregite...”².

Regionala basarabeană

În primele două decenii ale secolului trecut, în Moldova de dincolo de Prut au activat mai multe instituții culturale românești: *Societatea culturală moldovenească* (1905), *Făclia* (1918), *Cercul Moldovenesc* (1919-1920), *Propășirea*, *Pe drumuri noi* și *Ateneul românilor de la Nistru*, însă cu o prezență efemeră și fără prea mult succes în viața spirituală a provinciei, deoarece nu au dispus de fonduri suficiente sau au fost împiedicate în calea afirmării lor.

Comitetul Central al Astei a venit în întâmpinarea dorinței intelectualilor basarabeni de a se întemeia cercuri culturale românești, precum remarca și președintele Asociației, Vasile Goldiș, în 1925, cu prilejul unei vizite în această provincie: „Am răspuns unei chemări ce mi s-a făcut din vara trecută, în Munții Apuseni, de către frații basarabeni, dornici de o civilizație omenească”. Despre generoasa inițiativă

și rolul Asociației în această acțiune de un înalt patriotism, Octavian Goga, membru în Comitetul Central, sublinia: „Noi vă aducem năzuință spre cultură. Prindeți într-un mănunchi toate energiile, uniți-vă toate asociațiile culturale din Basarabia. În această muncă veți avea tot sprijinul nostru”³.

Această inițiativă a întâmpinat numeroase greutăți, cele mai importante fiind situația financiară precară și mentalitatea populației locale. Nu se bucura de sprijinul unei mari părți dintre locuitori, iar, pe de altă parte, Basarabia a fost provincia cea mai dezavantajată, în comparație cu celelalte, din punct de vedere economic și spiritual. Într-un raport trimis de fruntașii basarabeni ai Asociației către Adunarea generală de la Turda (1929) se arată: „Dușmanii interni ai neamului încep lupta sistematică pentru anihilarea oricărui efort puse în trezirea conștiinței naționale, ce începe a miji cu încetul, dar din ce în ce mai conștient, în sufletele moldovenești, pînă acum amorțite”⁴.

Un rol major în edificarea Astei Basarabene l-a avut marele pedagog și luptător pentru unitate națională Onisifor Ghibu, care a activat la Chișinău începînd cu luna martie 1917. Profesor universitar de pedagogie la Universitatea din Cluj, format în spiritul intelectualismului ardelean, a făcut parte din Comitetul Central al Astei și a participat la lucrările Sfatului Țării, subliniind importanța unității culturale și politice a tuturor românilor și îndemnînd pe membrii Sfatului să cultive relațiile cu Vechiul Regat. A contribuit la întemeierea a zece secții ale Asociației în centre românești recent unite cu Țara și, în consecință, la 2 mai 1926 a fost răsplătit cu funcția de comisar general al Astei pentru Basarabia. Activitatea sa este cu atît mai remarcabilă, cu cît s-a constatat, în urma verificărilor făcute de o delegație, că toate cheltuielile Regionalei fuseseră suportate de către el, timp de șapte luni!⁵. Pe lîngă dr. Ghibu, au mai fost alți 12 membri fondatori ai Astei Basarabene, intelectuali de marcă sau persoane cu

funcții importante, dintre care amintim: arhiepiscopul de Chișinău – Gurie, senatorul Pantelimon Halippa, profesorul Ștefan Ciobanu, Ion Pelivan, directorul Arhivelor Statului din Chișinău – Leon Boga.

Regionala Basarabeană a fost organizată conform *Regulamentului* Asociației, adoptat în 1861. Potrivit acestuia, una dintre subdiviziunile caracteristice pentru concepția descentralizatoare a Astei era regionala, adică gruparea mai multor despărțăminte într-o unitate de muncă înzestrată cu autonomie administrativă, cu scopul de a ușura realizarea programului general, în sensul specificului provincial. În ședințele ce s-au desfășurat la Chișinău în zilele de 21-22 mai 1925, s-au stabilit cele zece secțiuni care urmau să compună regionala dintre Prut și Nistru: 1) literară și filologică; 2) artistică; 3) istorică; 4) geografică și etnografică; 5) științe juridice; 6) științifică; 7) medicală; 8) școlară; 9) socială și economică; 10) tehnică⁶.

Ele își vor începe activitatea în perioada 10 noiembrie – 10 decembrie 1926, iar dintre manifestările lor amintim numărul mare de conferințe susținute. Prima secțiune oferea două premii pentru opere din cele două domenii și patrona lunar o șezătoare literară cu participarea lui Gala Galaction, Cincinat Pavelescu și Pantelimon Halippa. A doua secțiune își propunea strângerea folclorului muzical basarabean – ce avusese mult de suferit în anii dominației țariste, o bună propagandă mișcării artistice în rândul populației (concerte, expoziții, conferințe) și întemeierea în orașul Chișinău a unui Conservator, a unei Opere de Stat și a unei Școli de belle-arte. Secțiunea istorică avea drept deziderat publicarea documentelor esențiale pentru cunoașterea trecutului provinciei, alcătuirea unor monografii, înființarea Muzeului Istoric al Basarabiei (în cadrul Palatului Cultural al Astei) și a Arhivelor Statului la Chișinău⁷.

Secțiunea geografică și etnografică își propunea să efectueze studii referitoare la ocupațiile localnicilor în raport cu mediul natural și relațiile dintre etnii, să completeze colecțiile Muzeului Etnografic al Astei, să redacteze monografiile ale satelor și județelor. Secțiunea științelor juridice avea ca obiective scrierea unei istorii a dreptului în Basarabia, susținerea de conferințe a căror conținut urma să fie publicat în *România Nouă* și *Cuvînt Moldovenesc*, cooptarea unui număr de corespondenți din toate zonele provinciei, care să informeze pe cetățeni despre noile legi. Secțiunea științifică dorea lămurirea populației în ceea ce privește introducerea

noului calendar (stil nou), cercetarea florei din Basarabia (pe care o studiasse profesorul universitar Alexandru Borza, secretarul Secției științifice a Astei ardelenene) și răspîndirea radiofoniei. Secțiunea medicală și biopolitică urmărea înființarea Facultății de Medicină la Chișinău, difuzarea de broșuri pentru prevenirea bolilor și o alimentație corectă, întocmirea unei situații clare în demografie⁸.

La propunerea lui Onisifor Ghibu, care îndeplinea și funcția de președinte al Secției școlare ardelenene, s-au alcătuit trei subsecții ale sectorului de învățămînt: filozofică, religioasă și pedagogică. Secția școlară basarabeană s-a arătat preocupată de rezolvarea mai multor chestiuni fundamentale, cum ar fi: întemeierea unei Universități la Chișinău, a căminelor culturale, acordarea de burse în Occident studenților și absolvenților de studii superioare, realizarea unei statistici a studenților basarabeni aflați în străinătate. Secțiunea social-economică a colaborat cu o serie de persoane importante din domeniu: P.V. Sinadino (vicepreședintele Camerei de Comerț din Chișinău), S. Cavallioti (directorul Băncii Viticole Române), Constantin Motet (directorul Băncii Românești), cu scopul de a discuta măsurile ce trebuia luate în ceea ce privește reforma monetară (pentru a stabili leul), mărirea producției agricole, dezvoltarea industriei agrare, constituirea unei biblioteci economice. A zecea secțiune – cea tehnică – număra între scopurile sale modernizarea căilor de comunicație (șosele, căi ferate, construirea unui pod la Jerbicești, navigația pe Prut și Nistru), eficientizarea sistemului poștal, industrializarea provinciei, împăduririle⁹.

Unele Secțiuni aveau în frunte adevărate personalități ale epocii, ce au conferit acțiunilor un plus de prestigiu: Ion Pelivan (juridică), Pantelimon Halippa (literară și filologică). Desigur că nu toate aceste inițiative s-au concretizat, din diferite motive, dar se remarcă orizontul larg al preocupărilor Asociației și în afara vieții spirituale. Despre aceste Secțiuni revista „Transilvania” avea doar cuvinte elogioase, privind activitatea lor după un an și jumătate, arătînd că „lucrează, ținînd conferințe, publicînd dări de seamă, dînd prilejuri la dezbateri interesante, în coloanele ziarelor *România nouă* și *Cuvînt Moldovenesc*. Așa s-a înjghebat cu șanse de trăinicie o *academie militantă* în Basarabia”¹⁰.

Analiza activității despărțămintelor din această provincie este relevantă pentru obiectivele propuse și rezultatele obținute:

Despărțămîntul „Matei Basarab” din Cetatea Albă; numele a fost dat după titulatura Regimentului 35 Infanterie, în cadrul căruia funcționa. A fost înfi-

înțat la 1 ianuarie 1924 de un grup de ofițeri entuziaști, coordonați și finanțați de Onisifor Ghibu. Începând cu luna mai, președinte a devenit colonelul Ilie Cornea, care a determinat pe toți soldații regimentului să devină membri ajutători. Aceștia aveau acces în mod gratuit la cele 15 *biblioteci populare* ale instituției, alcătuite din cărți și reviste trimise de Astra ori cumpărate de Regiment. Ofițerii s-au remarcat prin organizarea de cursuri, conferințe și spectacole cu caracter educativ și patriotic, prin ținerea de „cursuri de analfabeți, o parte din cei 953 de soldați fiind în această situație”¹¹.

Despărțământul „Cetatea Albă” a fost întemeiat la 12 iulie 1924, de un grup de 40 de membri, președinte fiind deputatul Theodor Iacobescu. În 1931 funcționau 24 de cercuri culturale și 28 de „biblioteci populare”, ce aveau în componență 15.390 de volume. Se constată o extindere semnificativă a activității filialei, cu toate că țara traversa anii marii crize economice, fiind singura care a reușit să își desfășoare în continuare acțiunile: înființarea a încă două cercuri culturale, organizarea de serbări cu ocazia zilelor de 10 Mai, 24 Ianuarie și 1 Decembrie, susținerea de conferințe și cursuri pentru adulți și analfabeți. Pentru prima dată, cinematograful patronat de Astra, care rula cinci filme educative pe întregul teritoriu al provinciei, nu a adus beneficii, din cauza dificultăților financiare ale populației. La sfârșitul crizei economice, despărțământul a cunoscut o nouă etapă de activitate intensă, anul „de vîrf” fiind 1935, atunci cînd s-au organizat 69 de conferințe și prelegeri populare și numărul „bibliotecilor populare” a crescut la 41¹².

În domeniul tipăriturilor apar: *Calendarul Astei* (1928), broșuri de popularizare (dintre care *Ștefan cel Mare și Sfînt*, distribuite în 3.000 de exemplare în același an), broșuri moralizatoare și de folclor, volumul comemorativ *După zece ani (1924-1934)* și *Almanahul învățătorilor din Cetatea-Albă*. În 1935 despărțământul a dat ajutoare pentru studii elevilor din școlile secundare și studenților în valoare de 33.000 de lei, iar în anul următor a fost acordată suma de 12.600 de lei, marcînd prin acest gest largă disponibilitate a patrioților români de a finanța domeniul educativ. Tot acum s-a inaugurat o Expoziție a Cărții în cadrul căreia s-au prezentat peste două mii de opere, împărțite în zece secțiuni. Dînd dovadă de multă omenie, astriștii au organizat o cantină unde serveau masa 300 de copii, în condițiile în care în provincie era foamete (1935-1936). În prima jumătate a deceniului 4, Asociația a colaborat cu Fundația „Principele Carol”, care poseda în județ 11 cămine

culturale, încercînd împreună să dezvolte în rîndul maselor spiritul tradițional românesc. Din nefericire, activitatea despărțământului a încetat în anul 1940, odată cu ocuparea Basarabiei de către U.R.S.S., în acest an avînd 89 de membri¹³.

Despărțământul Regimentul 28 Infanterie Ismail a fost înființat la 1 ianuarie 1925, de către căpitanul M. Dumitrașcu și alți ofițeri animați de dorința de a sprijini viața spirituală română. Cuprindea 14 cercuri culturale, corespunzînd companiilor, fiecare fiind dotată cu cîte o „bibliotecă poporală” cu 61 de volume trimise de Comitetul Central din Sibiu. Numărul cititorilor care frecventau fiecare bibliotecă era de aproximativ 100-150, marea lor majoritate fiind ostași¹⁴. Din cauza puternicei crize economice, despărțământul a fost nevoit să își întrerupă activitatea în anul 1929.

Despărțământul Tighina-oraș s-a constituit la 1 iulie 1925 și a fost condus timp de patru ani, pînă s-a autodesființat din motive financiare, de către farmacistul M. Marian. Deși perioada de funcționare a fost relativ scurtă (1925-1929), membrii acestei filiale au depus eforturi susținute, în ciuda greutăților materiale, în vederea realizării de acțiuni culturale – conferințe, serbări populare, prelegeri, înființarea de biblioteci etc. – care erau destul de puține în Basarabia.

Despărțământul Tighina-județ a fost inaugurat la 23 august 1925 de căpitanul M. Dumitrașcu (licențiat în drept), cu rolul de a îngloba satele și orașele județului, în număr de 92. În aceeași zi s-a constituit și „Cercul cultural Astra” sub conducerea directoarei Școlii profesionale de fete. Acest oraș a fost sediul și altor trei cercuri culturale: primul, pe lîngă Școala de băieți nr. 1; al doilea, în cadrul atelierelor de Căi Ferate Tighina și al treilea, pe lîngă Școala profesională¹⁵. Se remarcă dorința Comitetului ca acțiunile și propaganda realizate să aibă ecou în rîndurile tuturor păturilor sociale, pentru valorificarea din plin a tradițiilor românești. Cercurile au avut o activitate lăudabilă chiar de la început, în primul an de la înființare organizîndu-se 23 de șezători, un concurs de coruri (cu premii în valoare de 1.500 de lei) și altul de costume populare, conferințe etc. Deși s-au primit de la Centrala din Sibiu cărți pentru dotarea a 30 de biblioteci, s-au pus bazele a doar 16 dintre acestea (majoritatea la sate), din cauza diferitelor greutăți întâmpinate. Activitatea filialei la sate „a fost stînjinită din cauza stării de asediu, conducătorii neputîndu-se mișca de la un loc la altul decît cu zeci de aprobări. O mare piedică a fost și organele școlare și chiar societățile culturale surori” – după cum se arată într-un raport trimis Comitetului Central din Sibiu, în luna

august 1926. Preocupările membrilor acestei filiale atingeau și alte sfere de larg interes, precum ocrotirea sănătății și protecția socială. În această direcție s-a obținut un angajament din partea a doi medici de țară pentru practicarea unor tarife accesibile la consultarea țăranilor necăjiți, precum și o reducere de prețuri de 20% la medicamente, de asemenea în mediul rural. Prin negocieri cu diferiți negustori s-au stabilit prețuri rezonabile la pâine și carne pentru cei cu o situație materială precară¹⁶. Nemaifiind sprijinită material de către stat și Centru, despărțământul a fost nevoit să își întrerupă activitatea în 1929.

Activitatea s-a reluat la sfârșitul crizei economice, în 1933, cu mai mult aplomb, astfel încât în 1935 funcționau 60 de cămine culturale, iar alte 17 erau pe cale de organizare. La începutul anului și-a deschis porțile o cantină a școlarilor în cadrul Școlii profesionale de fete, patronată de Astra¹⁷.

Despărțământul „Batalionul de Vânători Tighina” a fost întemeiat în luna august a anului 1925 și timp de patru ani, până la autodestruirea din cauze financiare, a activat sub președinția maiorului Tamiescu. În cadrul său funcționau patru cercuri culturale, câte unul de fiecare companie, având în dotare patru biblioteci populare, volumele fiind trimise de Comitetul Central din Sibiu. Ca și în celelalte cazuri asemănătoare („Matei Basarab” și „Regimentul 28 Infanterie Ismail”), acțiunile filialei s-au manifestat în cadrul unității, sub formă de conferințe, prelegeri populare ș. a.

După un an de lucru în funcția de comisar general al Astrei, Onisifor Ghibu constata în lucrarea *Cuvinte către tineretul intelectual basarabean* (Chișinău, 1927): „Mentalitatea țăranului basarabean a rămas aproape aceeași ca pe vremea lui Alexandru cel Bun. Această stare de lucru ne obligă să punem problema ridicării satelor în fruntea programului nostru de activitate. Basarabia are un popor admirabil. Țărănimea basarabeană e un pământ sănătos care poate da roadele cele mai bune, el are însă nevoie de un cultivator priceput. Poporul basarabean are însușiri nobile și sănătoase; trebuie să ne apropiem însă de ele cu chibzuială și cu multă înțelegeră.”

Despărțământul *Lăpușna* s-a întemeiat la începutul lunii iunie 1933, după ce, în prealabil, funcționau 4 cercuri și 50 de cămine culturale încă din deceniul al treilea, iar alte 32 erau pe cale de constituire.

Despărțământul *Orhei* a luat ființă la 10 noiembrie 1933, centralizând activitatea celor aproape 100 de cămine existente în județ¹⁸.

Note:

1. Eugen Hulea, *Astra – istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Ed. Astrei, Sibiu, 1944, p. 103.
2. Andrei Bîrseanu, *Raportul general*, în „Transilvania”, nr. 1-12, 1 Decembrie 1919, p. 15.
3. *Cum a decurs vizita basarabeană*, în „Transilvania”, nr. 7-8, 1925, p. 252 și 255.
4. Ion Pelivan, *Raportul general. Anexa I: Regionala Basarabiei*, în „Transilvania”, nr. 10-11, 1929, p. 779.
5. Onisifor Ghibu, *Ardealul în Basarabia*, Tip. Astrei, Cluj, 1928, p. 125-126.
6. *Cum a decurs vizita basarabeană...*, p. 298.
7. Onisifor Ghibu, *Trei ani pe frontul basarabean*, p. 120 și 125-126.
8. *Ibidem*, p. 111, 114, 128 și 134.
9. *Ibidem*, p. 117, 131 și 137.
10. *De la „Asociațiune”*, în „Transilvania”, nr. 1, 1927, p. 33.
11. Vasile Goldiș, *Raportul general*, în „Transilvania”, nr. 10-11, 1924, p. 371.
12. Gheorghe Moga, *Raportul general. Anexa I*, în „Transilvania”, nr. 4, 1935, p. 194.
13. Iuliu Moldovan, *Raportul general. Anexa IX*, în „Transilvania”, nr. 4, 1935, p. 278.
14. Octavian Russu, *Raportul general*, în „Transilvania” nr. 8-9, 1926, p. 460.
15. *Ibidem*, p. 500.
16. *Ibidem*, p. 500-501.
17. Ion Dîrzu, *Despărțământul județean Astra Tighina*, în „Cuvînt Moldovenesc”, nr. 8, 1935, p. 2.
18. *Din despărțămintele noastre*, în „Cuvînt Moldovenesc”, nr. 2, 1933, p. 2.

